

לע"נ הגאון ר' מיכאל שלמה
ב"ד דוד פרי הן זצ"ל
נלב"ע הוה"מ פסח תש"פ

נר לשולחן שבת

בכל עניני העלון
נתנאל רזונבליט
0556764501
ner4499@gmail.com

לקט פסח

תשפ"א

הגאון רבי שמואל יהודה הירש בהולנד בשל היותו בכור בערב פסח התענה תענית בכורים בשלימות, בשל טרדות הרבנות לא נותר לו זמן להשתתף בסיום מסכת... ("שמואל בקוראי שמו")

במשך שנים סברו "העולם" כי הגאון רבי יוסף שלום אלישיב הינו בכור, שהרי רבינו היה עושה מדי שנה סיום בערב פסח ב"תפארת בחורים", כך חשבו רבים עד פסח שנת תשס"ז...

בביקור חג, אמרה לו בתו, הרבנית בת שבע: "אבא, אתה הרי לא באמת בכור, אתה עושה את הסיום רק כדי לזכות את התלמידים". הרב אלישיב הנהן בראשו בהסכמה.

אמו של רבינו סיפרה לרבנית, כי חמש שנים לפני שנולד רבי יוסף שלום, נולדה להם בת ושבה חיים... ("נר לשולחן שבת")

מעשה בבכור, שלפי סדר לימודו נראה שעומד לסיים מסכת אחר פורים. שאלתו, האם יכול לדחות את הסיום עד ערב פסח? **השיב הגאון רבי ישראל יעקב פישור:** הדבר מפורש בגמ' (מו"ק ט), שלמה המלך עשה חנוכת בית המקדש, ואכלו ושתו ביום הכיפורים. שואלת הגמרא, הלא אפשר היה להשאיר מעט בבנין עד סוכות, וכך היה עושה חנוכת הבית ברגל? מיישבת הגמרא שיורי בנין בית המקדש לא משיירין.

העולה מכאן כי יכולים לדחות סיום לזמן מאוחר יותר, וכמו כן יכולים לדחותו עד ערב פסח. ("שרת" אבן ישראל" ח"ט)

שאלה: האם אב שנולד לו בן בכור בליל בדיקת חמץ, חייב להתענות למחר "תענית בכורות" בשביל הרך הנולד, או מכיון שהוא לא נולד קודם כניסת י"ד, אינו מחוייב להתענות עבורו?

ה"שבות יעקב" נטה בתחילה לפוטרו מתענית, על פי דברי המשנה שאומרת - כי עיסה שבשעת חובתה היתה פטורה, שהיתה של הקדש, שוב אינה חייבת יותר בחלה, אף אם יפדוה לבסוף. כמו כן זמן חובת התענית מתחיל בשעה שנכנס יום י"ד, וכיון שאז האב היה פטור שוב לא נחייבו להתענות.

אלא שאפשר לחלק, בחלה ומעשר חל פטור, אבל בבכור כיון שעדיין לא נולד לא נקרא עליו שם פטור, הרי עכשיו שנולד חובתו עמו. ובוודאי תינוק אפילו בן שעה אחת הוא בכור לנחלה, וההורגו חייב, ובמכת בכורות מתו אף הקטנים.

אלא אנו שמתענים זכר לנס שניצלו בכורי ישראל, וודאי על הנולדים אחר חצות לא היתה הגזירה ואפילו בבכורי מצרים, הגם שהמכה נמשכה עד הבוקר, שנפשם היתה מפרפרת.

לפיכך, אותם בכורים שנולדו לפני חצות הלילה, אביהם יהיה חייב להתענות, ואילו אותם שנולדו אחרי חצות אביהם פטור מלהתענות, כי עליהם לא חלה הגזירה. ("שרת" שבות יעקב" ח"א י"ז)

כל הבכורים במצרים היו כמרים לעבודה זרה. (כלבו"ג"ח)

הגאון רבי בן ציון סניידרס, רבה של קהילת ראב ההונגרית היה דמות נפלאה של תורה והתמדה, קדושה וקנאות. עם כל זה היה ממליץ זכות על אחינו בני ישראל שאינם שומרי מצוות מחוסר ידיעה. והיה מגדיל ומפאר כל דבר טוב שבהם.

כגון, אלו שהיו ממהרים לבוא לסעודת סיום בערב פסח. ואמר זה שהם באים הוא מחמת שמפחדים ממכת בכורות, חוששים שאם לא ישתתפו יארע להם משהו... גם זה אהוב לה' יתברך!

("זכר זאת ליעקב" - רבי בן ציון הוציא נשמתו הטהורה בקרון בדרך לאושוויץ, סיון תש"ד)

ביאר מרן הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך, מדוע קבעו חז"ל את "תענית בכורות" בערב פסח:

לכאורה אינו מובן: א. מדוע רק מי שהוא בכור עתה צריך לצום, הרי לכאורה כל צאצאי הבכורים צריכים לצום, כי הם היו צריכים למות בליל הפסח, ומה זה נוגע למי שהוא בכור עכשיו? ב. מדוע רק הזכרים צמים, והרי הנס היה גם בנקבות, גם הן מתו במצרים? ג. הנס היה במצרים גם לגדול הבית, ולא רק לבכורים? ד. מדוע צמים ב"ד ניסן, ולא בט"ו שבו היה הנס?

ויש לבאר: הבכורים היו החשובים והנכבדים בעם ישראל. הם אלו שהקריבו את הקרבנות בעת מתן תורה, ורק בחטא העגל נתבטלה הכהונה מהבכורים ועברה לכהנים.

מעתה נבין את הכאב והעלבון שיש לבכורים מדי שנה בערב פסח, בזמן שכל אחד מישראל מביא קרבן על אותו הנס בו ה' הציל את בני ישראל, וקידש בו את הבכורים. אין לך יום שהקריבו בו כל כך הרבה קרבנות כמו ערב פסח. הם הבכורים עומדים מבחוץ, ואילו הכהנים הם אלו שעובדים, ולהם הבכורים אין חלק בעבודת הקודש והמקדש. איזו מרירות וזכאון, איך יערב להם לאכול ולשתות...

לכן קבעוהו לדורות לצום ביום זה לכפר על חטא העגל, ואת אשר נלקחה העבודה מהבכורים מפני זה.

ולמעשה נוהגים הבכורים להפיג צערם בסיום מסכת ולשמוח בלימוד התורה, שכן "גדולה תורה יותר מן הכהונה ויקרה היא מפנינים, מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים". ("פעמי קול תורה")

לענין אם מותרים הבכורים לאכול בסעודת מצוה בערב פסח, תלוי במנהג המקומות. ולמעשה נהגו הבכורים להקל אף בסיום מסכת, אף שהם בעצמם לא למדו המסכת. (עיין משנ"ב ת"ע י' ועיי"ש)

טעם הדבר שהקלו, כתב "ערוך השולחן", שהוא מפאת חלישות הדור, ובערב פסח הטורח רב, וגם בשל אכילת המרור בלילה שאינה יפה לבריאות, החשיבו עצמם כאינם יכולים להתענות, וסמכו על כך שתענית זו לא נזכרת בגמ' ואינה אלא מנהג. (שם ה')

כתב ה"תשובה מאהבה": זכורני, כד הוינא טליא שאלתי את רבותי, רבינו הגדול מוהר"י סגל לנדא והגאון המפורסם מוהר"ם פישלס, אם אוכל לעשות סיום בערב פסח, כי בכור אנוכי. ומיחו בידי ולא אמרו טעם - - - הוכרז בחוצות העיר פראג על פי בית דין: 'מי שעושה סעודת סיום בערב פסח לבכורים, הוא שלא על פי הוראת חכמים!'

("שרת" תשובה מאהבה")

בעיר וילנה, "ירושלים דליטא" לא הסכימו למנהג הזה של סיום מסכת בערב פסח. בעיר שכולם לומדי תורה, סיום מסכת היה מחזה רגיל יומיומי ואינו מהווה סיבה מיוחדת לביטול צום...

מה עשו? היו מחפשים סעודת ברית או פדיון הבן ומשתתפים בה. עני ש"זכה" והיתה לו ברית בערב פסח, היו הבכורים משלמים לו בעין יפה עבור סעודה מכובדת, ונותנים מתנות רבות לרך הנימול.

כך נהגו בוילנה במשך שנים רבות עד ש... סיפר מרן הסטייפלר: שנה אחת יהודי עני הסתיר את זמן לידת בנו, כיון שרצה לקבל את מתת ידם הנדיבה של בכורי וילנה, דחה את הברית עד ערב פסח... לאחר זמן גילו את שארע, התעוררה סערה. אשר על כן קבעו רבני העיר כי מעתה ואילך גם בוילנה יערכו בערב פסח סיומי מסכת, בהם ישתתפו הבכורים ולא יאלצו לצום.

("נר לשולחן שבת" מפי מרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א)

"ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש". (י"ט ו' ועיין ספורנו, אור"ח ומלבי"ם)

יש להבין, איך עם של עבדים שקוע במ"ט שערי טומאה, כולו חומריות, שבור ורצוצין, יכול להגיע לדרגה כזו גבוהה בזמן כה קצר?! את התשובה מצאתי בס"ד בדבריו של הגה"צ רבי אליהו לאפיאן בתחילה פיתו המצרים את בני ישראל לעבוד, פרעה תלה לבנה של זהב על לבו ויצא בעצמו לעבוד. כך נתפתו ישראל לעבוד, אך שבת לוי לא עזבו את הישיבה ולא את גושן ונשארו יושבים ועוסקים בתורה. שבת לוי לא השתעבדו במצרים ולא שקעו בטומאת מצרים כשאר השבטים.

כי מתחילה פרעה לא הכריח את בני ישראל לעבוד, אלא ביקש שילכו ברצון וגם נתן להם שכר על זה. לפיכך שבת לוי שלא נתפתה, נשארו בלי שעבוד כלל. וגם אחר כך לא יכלו המצרים לשנות דיבורם ולהכריחם לעבוד, כי גזירת מלך היא.

כאשר פרעה ראה ששבת לוי אינם עובדים, הוציא כרוז כי מי שלא עובד לא יקבל מזון. סבר שכך יהיו מוכרחים לבוא לעבוד, כי הרי אחרת ימותו ברעב. אבל הם בקדושתם לא נפלו ברוחם גם מגזירה זו, ונשארו בישיבות בגושן והמשיכו לעסוק בתורה.

אמנם, מהיכן ניזונו שבת לוי כל הזמן? איך הם לא מתו ברעב? מספרים חז"ל דבר פלא, שכל משפחה בישראל, בשל היותם עבדי פרעה היו מקבלים את אוכלם מבית המלכות, היו מפרשים חלק מזה ונותנים לשבת לוי. זה נמשך בכל ימי גלות מצרים.

התבוננו, כמה גיבורי רוח היו בני ישראל, לא רק שלא התאוננו על שבת לוי שהם יושבים בשלווה בגושן ואילו הם משועבדים בעבדות נוראה. אלא שפרסו מלחמם הדל ומזון בני ביתם, שנתן להם פרעה בצמצום והביאוהו לשבת לוי בכבוד גדול ודרך ארץ.

אף אחד לא התאונן 'למה אני צריך ליתן להם, שילכו ויעבדו גם הם, ואם לא הזקנים, לכל הפחות ישלחו את בניהם לעבוד...' ועוד טענות ותלונות. לא דיברו ולא הרהרו על קדושי שבת לוי, כי הבינו שצריך שיהיה חלק הגון בכלל ישראל שתהיה תורתו אומנותו ושקוע בתורה - לכן דאגו שלא יחסר לשבת לוי מאומה!

מכל זה אנו למדים מה גדול היה דור יוצאי מצרים, שלא היה להם עדיין תורה בכתב ובעל פה ולא ניסים, רק עבדות מרה, חושך וסבל, ואף על פי כן היתה להם כל כך גדלות נפש וגבורת הרוח לחסוך מעמל כפיהם ולא לחוס על רעבון משפחתם!

לא לחינם זכו הם להיות דור דעה - דור מקבלי התורה! כמובא בזוהר הקדוש, כי דור נפלא כזה - דור המדבר - לא היה ולא יהיה עד ביאת הגואל!

("לב אליהו" ח"ב פרשת קרח)

יצא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל - ארמי אובד אבי!

פרעה גזר להרוג את בני ישראל ובכל זאת ציווה 'כל הבת תחיון'. לא מאהבת ישראל אמר זאת, אלא ברשעותו ידע שאי אפשר לעולם בלא ישראל, שניתנה הבטחה לאברהם שזרעו יהיה קיים לעולם והרוצה להשמידים לגמרי לא יעלה בידו. לכן ציווה שהבנות ישארו, וכך תוכל גזרתו להתקיים. אבל לבן ביקש לעקור הכל, וזה כבר הבטיח הקב"ה, אין זה נס כלל.

וזה שאמר בעל ההגדה 'צא ולמד', שהנס של פרעה גדול יותר מנס ההצלה מלבן, רק הקב"ה בחסדו הציל אותנו! ("באר מים")

פרעה לא שיעבד את שבת לוי כי חשש שהקב"ה יעניש אותו, שאחרי שתתקיים הגזירה של "ועבדום וענו אותם", תתקיים גם ההבטחה של "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי", לכן התחכם שלא לשעבד את כל עם ישראל, סבר שעל ידי זה לא יקבל את העונש של "דן אנכי".

("גור אריה")

גם במצרים דיברו אבותינו בלשון הקודש, ואין זה רק שדיברו בשפת היהודים, אלא שמרו על צורתה המיוחדת, שדיבורם היה טהור ללא ניבול פה, וכמו שמפרש הרמב"ם מפני מה נקראת לשון הקודש? מפני שאין בה מילים לדברים שיפה להם הצניעות. נמצינו למדים שאם עולים על לשון האדם מילים וביטויים שאינם נקיים - אין זו לשון הקודש, לא זו השפה עליה שמרו אבותינו ושבוכותה נגאלו ממצרים.

באמת חידוש הוא ששמרו על טהרת הלשון במצרים, ארץ בה עניני הצניעות היו פרוצים לגמרי, הרי זו זכות מיוחדת ומפני כך נגאלו. גם בזמננו, בעולם המודרני, שגדרי הצניעות פרוצים בו כל כך, ענין מיוחד לשמור על טהרת הדיבור, ובזה תלויה הצלחתנו! טהרת הדיבור אינה רק בחלק של גסות וניבול הפה, גם אנשים שלא תעלה על דל שפתם מילה מגונה צריכים להזהר מביטויים חריפים, אפילו בעת כעס על רשעים, כשצריך לדבר בגנותם, שזה מותר ולפעמים גם מצוה, צריך שפה צחה ונקיה!

"כל עמל האדם לפיהו" - משל לחבית של יין משובח שיש לה ברז, אם יש לכלוך על פי הברז ואפילו מעט, כל היין שיצא משם יתלכלך ואי אפשר יהיה לשתותו כלל.

וכן האדם, אפילו הוא מלא וגדוש בתורה ויראת שמים, אם פיו מוכתם בנייול פה, אפילו מעט, כל התורה והתפילות היוצאים ממנו מתלכלכים ואינם שווים, נורא ואיום! פרט כה קטן שאם לא שמים אליו לב בכוחו לקלקל כל כך הרבה!

וכן להיפך, אם על פי הברז נסוך טעם טוב, או מרחו עליו בושם אפילו אם החבית מלאה במים פשוטים, בעוברים דרך הברז מתמתקים ומתבשמים. כך בני אדם שנסוך על פיהם חן ועדינות הלשון, כל דיבוריהם ואפילו בעניני העולם מתבשמים ויוצא מהם קידוש ה'!

("תפארת שמשון" וארא)

אחת מי"ח גזירות שגזרו חכמים היא על לשונם. (ירושלמי שבת א' ד') שיהיו ישראל מובדלים מעכו"ם בלבוש, מנהג ושפה. (סמ"ג, ב"ח קע"ח) כתב החת"ס: גם הקדמונים היו בקיאים בשפת לעז, אך הם בכוונה שיבשוה, מפני גזירת י"ח דבר. (שו"ת חת"ס אהע"ז ח"ב י"א ועוד)

תמה האדמו"ר רבי יואל מסאטמר: לכאורה אינו מובן, אם אכן הקדמונים לא רצו לדבר בלשון לעז, מדוע לא דיברו בלשון הקודש, ולמה להם לדבר בשפה משובשת?

ותירץ: יש לומר שהחת"ס לשיטתו, שכתב (הגהות או"ח פ"ה) 'מ'ידת חסידות שאין לדבר בלשון הקודש במקום טינופת, ונראה לי שלכן הנהיגו אבותינו שלא לדבר בלשון הקודש ונשכחה מאיתנו, משום שגלו לבבל שהיתה מלאה גילולים'.

לפי זה מובן מדוע הם דיברו בלשון לעז משובשת, כי לא היתה להם ברירה אחרת.

("ויואל משה" מאמר לשה"ק י"ז)

אם יהודי מדבר בלשון האומה שדר אך בסגנון ועגה שהיהודים מדברים וניכר במובטאו ובשפתו שהוא יהודי הדבר מותר. כמו שעתה המנהג בכל אשכנז שהיהודים מדברים אידיש, וכן הספרדים מדברים בשפת לדינו. כי הגזירה היתה לא שצריך לדבר דווקא בלשון הקודש, אלא רק שלא ידבר כלשונם והברתם של הגויים. (שו"ת "התעוררות תשובה" י"ד פ"ח)

בספרים הקדושים מובא שיש ענין לדבר בשבת בלשון הקודש. כוונת חז"ל שאמרו "שלא שינו את לשונם במצרים" היא על תוכן ומהות הדברים, ואם שומר עצמו מדיבורים האסורים, אז אף אם מדבר בכל הלשונות, זה נקרא לשון הקודש! ("מאור ושמש" רמזי פסח)

"ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח". (מ"א מ"ה) ישראל נגאלו בזכות שלא שינו את שמם. המציאות מורה כי כשיתחילו לשנות שמם לשמות גויים אזי יתירו הכל. פרעה הבין זאת, ולכן החליף שמו לשם מצרי, חשב שעל ידי זה ישנה יוסף את מנהגיו. אך יוסף ידע זאת, וזה שנאמר "ויצא יוסף" - המשיך להיות יוסף! ("פרדס יוסף")

חידתו של נכדי רובי סלומינסקי נ"י: "בזכות השלל זכו ישראל לשלל!" **תשובה:** בזכות שבני ישראל שמרו על שמם - לְבוּשָׁם - קיבלו שלל רב, יצאו ממצרים - זכו לבית מצרים ובית הים.

("תניבות סחר")